

Висновок. Треба зауважити, що за рахунок плівкового утеплення більш ефективно проявляється гормональна дія речовин. Сіянци досягають більших розмірів не тільки за рахунок більш інтенсивного росту, але і більш довшого вегетаційного періоду порівняно з відкритим ґрунтом. Таким чином, наші дослідження показали, що дворазове обприскування однорічних посівів гормонами росту під плівковими покриттями значно прискорюють ріст сіянців, що дає змогу в поєднанні зі застосуванням повної норми органо-мінеральних добрив отримати високий вихід стандартних сіянців в однорічному віці.

Література

1. Кефели В.И., Прусакова Л.Д. Химические регуляторы роста. – М.: Знание, 1985. – 63 с.
2. Косаківська І.В. Роль білків та фітогормонів у загальній стратегії адаптації рослин до стресів// Физиология и биохимия культурных растений. – 2003, т. 35, № 6. – С. 517-527.
3. Лихолат Т.В. Регуляторы роста древесных растений. – М.: Лесн. пром-сть. 1983. – 240 с.
4. Меньяло Л.Н. Гормональная регуляция ксилогенеза хвойных. – Новосибирск: Наука, 1987. – 185 с.
5. Муромцев Г.С., Чкаников Д.И., Кулаева О.Н., Гамбург К.З. Основы химической регуляции роста и продуктивности растений. – М.: Агропромиздат, 1987. – 384 с.
6. Полевой В.В. Роль ауксина в системах регуляции у растений. – Л.: Наука. 1986. – 79 с.
7. Полевой В.В. Внутриклеточные и межклеточные системы регуляции у растений// Соросовский Обозревательный Журнал. – 1997, № 9. – С. 6-11.
8. Ракитин Ю.В. Химическая регуляция жизнедеятельности растений. – М.: Наука. 1983. – 259 с.
9. Rakowski K.J. Fiziologiczne i molekularne podstawy reakcji drzew na stresy środowiskowe// Leśne Prace Badawcze. – 2004, № 3. – S. 107-117.

УДК 631.524+712.41

Ст. наук. співроб. А.І. Івченко, канд. с.-г. наук;

ст. наук. співроб. І.М. Пацура, канд. с.-г. наук; ст. наук. співроб.

А.С. Мельник; мол. наук. співроб. О.С. Панасюк – НЛТУ України, м. Львів

ВЕЛИКОВІКОВІ ДЕРЕВА ІНТРОДУКОВАНИХ ТА РІДКІСНИХ ТАКСОНІВ ПІДГІРЦІВСЬКОГО ПАРКУ

Видовий склад дерев старовинних парків регіону був значно багатшим, ніж на об'єктах озеленення ХХ ст. В одному з таких парків, Підгірцівському, що на Стрийщині, до цього часу збереглися вікові дерева 10 рідкісних таксонів, опис яких наведено.

Ключові слова: старовинний парк, інтродуценти, великовікові дерева

*Senior research officer A.I. Ivchenko; senior research officer I.M. Patsura;
senior research officer A.S. Melnyk; junior research officer O.S. Panasyuk –
NUFWT of Ukraine, L'viv*

Old trees of rare species in the park of Pidgirtsky village, which were introduction

Specific composition of trees was considerably richer in the age-old parks of region, than on the objects of planting of greenery of XX century. To this time age-old trees were saved 10 rare taxons in one of such parks – in the village Pidgirtsky, that on the Stryj district. Description of these trees is pointed.

Keywords: age-old park, introduction trees, trees of large age

Із середини минулого століття, а особливо в другій його половині, в Україні спостерігався своєрідний "бум" озеленювальних робіт. Проте, незважаючи на це, номенклатурний склад деревних рослин особливою різноманітністю не відзначався. Серед дерев, які висаджували у вуличні насадження і сквери, він, зазвичай, не перевищував кільканадцяти таксонів, а нерідко обмежувався лише кількома видами. Досить обмеженою також була внутрішньовидова номенклатура.

Саме в цей час для швидкого отримання ефекту декоративного озеленення в міста та селища були введені тисячі дерев кількох швидкорослих видів тополі. Вони стали головною ознакою благоустрою пролетарської держави, яка цілком відповідала лозунгу: швидко і дешево. Висаджені дерева добре приживалися, швидко росли, затрати на проведення таких робіт були значно меншими, ніж за умови використання інших більш цінних порід. Перспектива щорічного забруднення повітря міст "пухом" тополь та виникнення у зв'язку з цим алергічно небезпечного періоду до уваги тоді не бралася. Також не враховувалася можливість руйнування корінням тополі тротуарів та іншого твердого замощення земельних ділянок.

А такі негативні явища не забарилися. На сьогодні незважаючи на те, що кілька останніх десятиліть види тополі майже не вводять у вуличні і паркові насадження міст, а великорозмірні дерева цієї породи при першій же нагоді намагаються вирубувати, віддалені прямі і непрямі їх наслідки ми спостерігаємо й досі. Теж доцільно зауважити, що кошти, свого часу зекономлені на введенні в зелені насадження цих дерев замість інших порід, тепер чи не в більших розмірах потрібно викладати на трудомістке та затратне в умовах міської забудови зрізування великогабаритних дерев тополі, які швидко досягли своїх максимальних розмірів. А до цих затрат було б цілком закономірно долучити витрати на профілактику та лікування алергічно хворих, які страждають від "пуху" тополь, та кошти на відновлення порушеного корінням замощення вулиць.

Деякі інших ландшафтно-архітектурних та флористичних принципів дотримувалися при створенні палацових чи присадибних магнатських парків. У них, насамперед, був значно ширший і цікавіший номенклатурний склад дендрофлори [2, 3, 5, 8]. Планування було добре аргументованим і виваженим. Його, як і наступні безпосередні роботи з практичної реалізації паркобудування, виконували висококваліфіковані фахівці. Найцікавіші парки були започатковані в період XVIII-XIX ст. При їх закладанні орієнтувалися не стільки на отримання швидкого декоративного ефекту та низької собівартості робіт, як на створення високохудожнього та біологічно стійкого паркового об'єкту, який би виконував свої функції протягом тривалого часу. Кілька з тих, що збереглися у всій своїй красі, й на сьогодні мають славу зразків паркового мистецтва України. Насамперед це "Софіївка" в Умані, "Олександрія" в Білій Церкві та "Тростянець" на Чернігівщині. Створені свого часу паркові шедеври, що призначалися для досить обмеженого кола осіб, тепер доступні для кожного відвідувача. Ці парки добре доглянуті та належно охороняються. А мистецтво паркобудування, що застосовувалося при їх закладці та форму-

ванні, і різноманітності наявної в них дендрофлори вивчають цілі наукові колективи. Проте є й інші паркові об'єкти, менш відомі, недоглянуті (за них можна сказати: "ті, що знаходяться в стані запустіння"), малодосліджені. Про незадовільний стан таких парків та відсутність елементарного догляду в них свого часу звертали увагу ряд авторів [1, 4, 5]. Проте ситуації це не змінило. Серед деяких з них на сьогодні ще можна бачити залишки колишніх прекрасних елементів ландшафтних композицій та рідкісні великовікові особини інтродукованих чи аборигенних деревних видів [2, 6]. У окремих з них у більшій чи меншій мірі збереглися елементи палацової та ландшафтної архітектури.

Один із таких присадибних парків знаходиться в селі Підгірці Стрийського району на Львівщині. Закладений у 1892 р. на площі 74 га. У ньому було 279 видів і декоративних відмін хвойних і листяних деревних рослин. Згодом як площа, так і дендрологічна колекція істотно зменшилися. Статус пам'ятки садово-паркового мистецтва площею 17 га йому був наданий постановою Ради Міністрів УРСР (№ 105 від 29.01.1960 р.). Відповідальним за дотримання охоронного статусу спочатку було закріплено школу-інтернат, згодом – облрибокомбінат.

На території парку збереглася вілла Браніцьких – колишніх власників цього об'єкту. При порівнянні з пишними новобудовами так званих "нових українців" на околицях великих міст будівля вілли вражає своєю колишньою скромною ошатністю. Її коротка післявоєнна історія така. Спочатку головний будинок вілли та допоміжні службові приміщення були передані для спеціалізованої школи. Пізніше його використовували як Будинок охорони природи, де регулярно проводили заходи з поширення екологічних знань для учнів та громадськості району. Тоді стан будівлі був задовільний. Справжнє її нищення почалося після того, як у ній зробили риборозплідник та запровадили вирощування мальків цінних порід риби. Для цього до будинку підвели проточну воду. Наявність води та вологого повітря зробили свою чорну справу. Зовні будинок ще видається цікавою спорудою, хоча вікна дивляться пустими віконницями, а в стінах проглядаються окремі тріщини. До центрального входу можна потрапити лише через густі зарості дерев і кущів. А весь процес нищення будинку найкраще видно саме всередині. Там всі елементи будівлі сильно вражені грибком. Довівши такою діяльністю приміщення до руїни, його кинули напризволяще. Навряд чи хтось зможе порятувати будинок. Наразі ще можна бачити зовнішній вигляд будинку, вгадуючи колишню його красу. Але майбутня доля цієї цікавої в архітектурному плані споруди практично вирішена. Подальшим процесом, передусім, керуватимуть стихійні сили природи.

Близька до попередньої, але все ж дещо інша ситуація склалася з деревними насадженнями колись чудового дендропарку, що поряд з віллою. Перелік унікальної дендрофлори цього парку на період після Другої світової війни наводила О.А. Щербина [8]. За останні роки видовий склад парку значно скоротився. Зокрема, з різних причин випали дерева таких видів як болотний кипарис, дуби білий і черепицевий, береза Максимовича, магнолії кобус і Суланжа, декоративні відміни ялини звичайної: плетиста 'Viminalis' та

змієподібна 'Virgata', глід одноматочковий рожево-повноквіткової *Crataegus monogyna* 'Roseoplana' та червоно-повноквіткової *C. m.* 'Rubroplana' відмін, а також значна кількість видів красивокутих чагарників. Частина дерев дендропарку – тоді чи не єдині маточні особини в регіоні для заготівлі насіння і живців. Яскравим прикладом такого господарського використання є жіноча особина багрянника японського *Cercidiphyllum japonicum* Sieb. et Zucc., насіння якого послужило основою для впровадження цього виду в озеленення Львова та й всього західного регіону України. Свого часу завдяки нашим співробітникам, що тоді працювали в Ботанічному саду Львівського державного університету імені Івана Франка, вдалося зберегти цікаві декоративні відміни ялини звичайної, які всі наступні роки шляхом вегетативного розмноження поширюються на об'єкти озеленення регіону.

На час обстеження залишків дендрологічної колекції колишнього Підгірцівського парку авторами публікації виявлено вікові рослини 10 таксонів (див. табл.).

Табл. 1. Таксаційна характеристика та стан найбільших великовікових дерев Підгірцівського парку

№ п.п.	Назва таксону	Приблизний вік, роки	Висота, м	Діаметр, см	Стан
1.	<i>Platanus acerifolia</i> Willd.	130	27	232	хороший
2.	<i>Tsuga canadensis</i> (L.) Carr.	130	29	81	хороший
3.	<i>Chamaecyparis pisifera</i> (Sieb. et Zucc.) Endl.	130	22	57	пригнічений
4.	<i>Chamaecyparis pisifera</i> 'Plumosa'	130	22	69	пригнічений
5.	<i>Thuja occidentalis</i> L.	130	24	64	задовільний
6.	<i>Larix decidua</i> Mill.	200	28	128	задовільний, дерева безверхі
7.	<i>Abies alba</i> Mill.	150	26	62	хороший
8.	<i>Pinus strobus</i> L.	150	30	92	ознаки відмирання
9.	<i>Cercidiphyllum japonicum</i> Sieb. et Zucc.	130	26	73	хороший
10.	<i>Fagus sylvatica</i> 'Aureo-variegata'	100	24	54	строката відміна наявна лише на окремих гілках

При вході з боку школи-інтернату на партерну поляну, що знаходиться перед віллою, своєю величчю і красою вражає букетне насадження платана. За експертною оцінкою авторів, висаджені вони (як і ще ряд інтродуцентів) напередодні закладки Підгірцівського парку як такого. У XIX столітті стало загально поширеним створювати однопородні букетні посадки. Такі елементи зеленої паркової архітектури збереглися в багатьох класичних парках того періоду. Висаджували їх з деревних видів, які в перспективі могли досягати значних розмірів – дуба, ясена, клена. У цьому випадку вибір паркобудівників зупинився на досить екзотичній на той час для України породі – платану лондонському або ж кленолистому. П'ять дерев цього класичного для Західної Європи паркового виду, що висаджені дуже близько одне від од-

ного, в своїй нижній частині тісно стулилися і в здебільшого зрослися. Діаметри цих окремих дерев-стовбурів коливаються від 75 до 110 см. Загальний діаметр зростку стовбурів становить 232 см. Верхні частини стовбурів взаємно віддалилися одні від одних, створивши таким чином досить об'ємну спільну крону з досить опущеними нижніми гілками, що внаслідок дає велику пляму тіні на партерний газон. Під цією екзотичною групою дерев приємно відпочити літнього дня. Про це свідчать залишки споруджених десятків-другий років тому садових лавок та столу, що збереглися під ними. Дуже можливо, що подібні елементи малої садової архітектури були тут і сотню років тому.

Неподалік від згаданої букетної посадки збереглося дерево рідкісної тсуги канадської. Воно виросло при вільному стоянні, тому крона низько опущена. Це дає змогу спостерігати за фенофазами "цвітіння" та плодоношення цього екзоту. Стовбур дерева середньозбіжистий та незначно вигнутий. На нашу думку, за умови росту при наявності підгону ці недоліки (з точки зору лісівників) були б усунені, а дерева цього виду могли б мати певний інтерес щодо продукування унікальної товарної деревини.

Заглибившись у паркові зарослі ми натрапляємо на дерева дещо менших розмірів, але виду, для якого ці показники чи не найбільші в регіоні. Це кипарисовик горохоплодий та його периста відміна. За віком, передусім, вони ровесники дерев згаданих вище видів. До того ж, їх особини на сьогодні пригнічені, оскільки з усіх боків щільно затиснені іншими вищими від них деревними рослинами. Але все ж, досягнуті ними таксаційні параметри варті уваги.

Кілька дерев туї західної мають дещо більші показники. Про особину з максимальними таксаційними параметрами наведено в таблиці. Деревя виросли в умовах підгону, їх стовбури рівні, стрункі і добре очищені від сучків. Свого часу ми висловлювали думку, що лісівникам доцільно звернути увагу на види туї [7]. Виходячи із стану дерев цього виду в Підгірцівському парку можна говорити про доцільність закладки їх експериментальних лісових ділянок для отримання товарної деревини.

Найбільший вік та найбільші розміри мають кілька особин модрина європейської. Насамперед вражає товщина стовбурів. Найбільший з них має діаметр 128 см. Передусім, ці дерева росли задовго до періоду закладки парку. Характерно, що практично всі вони безверхі. Це, найвірогідніше, наслідок дії навали мокрого снігу. Нижні частини стовбурів більш-менш прямі, верхні переважно мають викривлення.

Особина ялиці білої значно меншого розміру. Хоча для зони середнього Подністров'я подібні таксаційні показники у представників цього виду трапляються не так часто. Дерево здорове, явних ознак захворювань ми не виявили. Воно плодоносить. Хоча за відсутності перехресного запилення сподіватися на високі показники схожості насіння не варто. Сосна веймутова сформувалася красивим могутнім деревом з рівним малозбіжистим стовбуром. Але воно вступило в період перестійного віку, почали всихати гілки, з'явилися ознаки відмирання.

Дерево багрянника японського дещо менше. Поруч з ним розмістився спортивний майданчик школи-інтернату. Тому одна його сторона відкрита і

має вільний огляд. З цього боку воно виділяється ніжним сизуватим відтінком на тлі темної зелені інших порід. Особина служить прикладом довговічності та декоративності багряника японського в умовах регіону.

Ще одне дуже рідкісне і цікаве дерево – це золотаво-строката відміна бука лісового. Власне це і не дерево в повному розумінні цього слова, а лише його незначна частина. Декоративна відміна на цій особині була прищеплена, але поряд з прищепою, передусім, активно розвивалися пагони підщепи. Внаслідок цього останні здобули домінуюче становище. На сьогодні частина дерева із золотаво-строкатою відміною має не більше 10-15 % крони.

Підсумовуючи, можна сказати, якщо не зміниться ставлення суспільства до старих паркових об'єктів, що знаходяться в стані запустіння, подальша їх деградація буде лише прискорюватися.

Література

1. Кармазіна Т.Р. Зберегти високодекоративні біогрупи в парках-пам'ятках садово-паркового мистецтва Львова та області// Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у західних областях УРСР: Тези доп. міжобласної конф. – Львів, 1974. – С. 111-112.
2. Липа О.Л., Федоренко А.П. Заповідники та пам'ятки природи України. – К.: Урожай, 1969. – 188 с.
3. Мельник А.С. Декоративні форми дендрофлори старовинних парків// Старовинні парки і проблеми їх збереження. – Умань, 1996. – С. 132.
4. Остапенко С.О. Дендропарки Львівщини та їх охорона// Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у західних областях УРСР: Тези доп. – Львів, 1974. – С. 117-119.
5. Прикладівська Н.Ф. Про цінні, рідкісні та унікальні дерева і чагарники Львівщини// Охорона природи та раціональне використання природних ресурсів у Західних областях УРСР: Тези доп. міжобласної конф. – Львів, 1974. – С. 109-111.
6. Стойко С.М. Заповідники та пам'ятки природи Українських Карпат. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1966. – 142 с.
7. Шляхта Я.М., Івченко А.І., Мельник А.С. Перспективи використання видів туї в лісовому господарстві та озелененні на Заході України// Наук. вісник УкрДЛТУ: Зб. наук.-техн. праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 1999, вип. 9.3. – С. 7-11.
8. Щербина А.А. Результаты акклиматизации декоративных деревьев и кустарников в г. Львов и его окрестностях/ Науч. зап. Львов. гос. ун-та: Сер. биол. – 1954, т. 26, вып. 7. – С. 105-112.

УДК 630*323.7

Аспір. І.М. Скольський – НЛТУ України, м. Львів

РІСТ СІЯНЦІВ *ULMUS CARPINIFOLIA GLEDITSCH* ПРИ РІЗНИХ СПОСОБАХ ПЕРЕДПОСІВНОЇ ПІДГОТОВКИ НАСІННЯ

Розглянуто вплив різних методів передпосівної підготовки насіння в'яза граболистого на ріст однорічних сіянців у відкритому ґрунті.

Post-graduate I.M. Skolskuy – NUFWT of Ukraine, L'viv

Growth of seedlings of *Ulmus carpinifolia Gleditsch* is at the different methods of preseed preparation of seed

Influence of different methods of preseed preparation of seed of *Ulmus carpinifolia Gleditsch* is considered, on growth of one-year seedlings in the opened soil.